

ТМ	Г. XXXVI	Бр. 4	Стр. 1739-1761	Ниш	октобар - децембар	2012.
----	----------	-------	----------------	-----	--------------------	-------

UDK 339.9:330.34(497.11)

Прегледни рад

Примљено: 08.05.2012.

Ревидирана верзија: 30.11.2012.

Ивана Божић Миљковић

Унија факултета Југоисточне Европе

Факултет за правне и пословне

студије „Др Лазар Вркатић“

Нови Сад

ЕКОНОМСКА МОДЕРНИЗАЦИЈА СРБИЈЕ И МЕЂУНАРОДНИ ЕКОНОМСКИ ТОКОВИ

Апстракт

Процес транзиције у коме се Србија налази већ пуних двадесет година довео је до значајног реструктурирања њеног привредног система и поставио основе развоја тржишне привреде. Међутим, тај процес је истовремено истакао све грешке у привредном систему које су настале 90-их година двадесетог века и учинио видљивим њихове последице. Један од већих проблема српске економије данас јесте низак степен технолошки интензивне производње и неконкурентност домаће производње на иностраном тржишту. Томе је допринео процес деиндустријализације који је, као интегрални део транзиције, започет пре нешто више од две деценије. С обзиром на то да сектор индустрије чини окосницу економског развоја Србије, нужно је што пре предузети мере и учинити напоре у правцу његове ревитализације и модернизације. Процес придруживања Европској унији подразумева изградњу модерне и стабилне економије, засноване на знању, висококвалитетном образовању и унапређењу људских ресурса. Савремени процеси глобализације и регионализације још јаче наглашавају нужност економске модернизације и истичу потребу окретања Србије новом, извозно оријентисаном моделу привредног раста и развоја.

Кључне речи: модернизација, економија, инвестиције, Србија, међународни економски односи, глобализација, регионализација

ECONOMY MODERNIZATION OF SERBIA AND INTERNATIONAL ECONOMY FLOWS

Abstract

The transition process in which Serbia is a full twenty years has led to a significant restructuring of its economic system and laid the foundations for the development of market economy. However, this process is also pointed out mistakes in the economic system created by 90's of the twentieth century and made visible the consequences. One of the major problems of the Serbian economy today is the low technological intensity of production and lack of competitiveness of domestic production on foreign markets. This has contributed to the process of de-industrialization that has, as an integral part of the transition began little more than two decades. Since the industrial sector is the backbone of economic development of Serbia, it is necessary to take measures as soon as possible and make efforts towards its revitalization and modernization. The process of joining the European Union includes the construction of a modern and stable economy based on knowledge, high-quality education and improvement of human resources. Contemporary processes of globalization and regionalization even more emphasize the necessity of economic modernization and emphasize the need for turning the new Serbia, export-oriented model of economic growth and development.

Key Words: modernization, economy, investment, Serbia, international economic relations, globalization, regionalization

УВОД

У садашњој фази економског развоја Србија се, као много пута у својој економској историји, сусреће са потребом убрзане модернизације своје економије. Она долази после дводеценијског заостајања у динамици тога процеса иза развијеног дела Европе и света, па и неких других земаља у њеном ширем окружењу. Услови у којима се она одвија су веома специфични: низак ниво достигнутог развоја и бројни економски проблеми, нов геостратегијски положај Србије и незавршена транзиција, чине њихово полазиште; глобализација и регионализација одређују им општи смер, технолошки развој и знање као фактори економског развоја представљају њен ослонац, а отвореност према свету и интензивирање односа са њим постаје нужност. Наравно, да тај процес није ни мало једноставан и лак: захтева време, друштвене напоре и, надамце, упорност и стрпљење у промени постојећег стања и прихватању новина које свет данас практикује у свом економском развоју. Економска модернизација у Србији се мора спроводити са ограниченим економским и другим ресурси-

ма, паралелно са решавањем бројних проблема у друштвеној наградњи, што је чини још компликованијом и тежом. У овом раду чини се покушај сагледавања суштине и садржине економске модернизације Србије и њене нужности имајући у виду промењене околности и услове у којима се она спроводи. С обзиром да се ради о веома широкој скали проблема који ће процес модернизације српске економије обухватити, тежиште у раду биће стављено на њен садржај и политику, динамику и структуру развоја привреде, извозну оријентацију и кадрове и знање као њене значајне факторе.

ТРАНЗИЦИЈА У СРБИЈИ – ЕКОНОМСКО И ТЕХНОЛОШКО ЗАОСТАЈАЊЕ

Крајем 80-их година двадесетог века Србија, као једна од југословенских република, била је релативно добро интегрисана у европске и светске економске токове, са солидним условима за привредни развој и животним стандардом који је по висини превазилазио стандарде у већини других тада социјалистичких земаља. У годинама које су уследиле, дошло је до деградације српске економије чему су допринели ратни сукоби на подручју бивше СФРЈ, санкције међународне заједнице – посебно део који се односио на спречавање трговине Србије са окружењем и светом; НАТО агресија и др. Ови фактори су, у комбинацији са погрешним вођењем економије и опште неповољним политичком амбијентом у Србији, утицали на то да се у српској економској историји 90-те године бележе као изгубљена деценија. Уместо напретка и изградње модерније привреде и модернијег друштва имали смо регресију у економској и другим областима друштвеног живота.

У то време Србија започиње процес транзиције из социјалистичке самоуправне ка тржишној привреди. Тај процес је био (и још увек је) праћен бројним конфликтима и драматичним променама, пре свега у производном сектору, а потом и у осталим привредним секторима. Чињеница да је у годинама пре транзиције, у структури привреде Србије доминирао сектор индустрије, наметнула је потребу да, крајем прошлог века, у фокусу нових реформи буде реструктурирање управо тог сектора. Деиндустријализација је на тај начин постала интегрални део транзиционог процеса и императив на путу изградње тржишне привреде. Док се у првој деценији транзиције пад индустријске производње у Србији може приписати политичком амбијенту у коме се привреда развијала, дотле се у другој деценији (првој деценији 21. века) агонија индустрије наставља као последица привредносистемских реформи и садржаја економске политике, посебно политике развоја индустрије.

Табела бр. 1: Индекс индустријске производње у Србији (2005 = 100)

Table no. 1: The Index of industrial production in Serbia (2005 = 100)

2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
99,3	96,0	93,3	99,4	100	104,2	108,5	110	96,1	98,5

Извор: Eurostat: internet:

<http://appssoeurostat.ec.europa.eu/nui/print.do?print=teue> Приступљено: 7.5.2012.

Као феномен који осим економске има и политичку, социјалну димензију, процес деиндустријализације је оставио бројне негативне последице на српску привреду и друштво. Примењене политике прилагођавања и реструктурирања привреде, деловале су у амбијенту оптерећеном наслеђем ближе историје и у неповољним политичким околностима. На то су посебно утицали погрешан избор метода приватизације друштвених предузећа и начин њеног спровођења. Уместо да се приватизацијом омогући бржи развој индустрије и њено прилагођавање тржишним условима привређивања, у већини приватизованих предузећа имали смо смањење производње, отпуштање радника, губљење позиција на домаћем и иностраном тржишту, на крају и стечај.

Почетак ерозије привреде у Србији, не треба везивати искључиво за почетак процеса деиндустријализације. Макроекономска стабилност земље била је нарушена још почетком 90-тих година, а транзиција је, у потоњим годинама, па и наредне две деценије, само истакла негативне последице у привреди и учинила их видљивијим. Драстичан пад производне активности убрзо се, попут домино ефекта, проширио на све остале сегменте привредног и друштвеног живота Србије. Опширније о томе, проф. Љубодраг Савић, у интервјуу за дневни лист „Прес“ од 12.6.2011. године каже:

„Разумем зашто смо имали проблеме у последњој деценији 20. века, то је време које нам је свима добро познато, време распада, санкција, ратова и индустрија је тада стварно озбиљно изгубила корак. Али је неприхватљиво да је и након 2000. године наставила да се тако развија. Невероватно је да је стопа раста индустријске производње од 2001. до 2008. износила свега 1,9% годишње, а истовремено је стопа раста БДП-а била 5,4%. И уместо индустрије развијале су се услуге које су бележиле стопу раста од 10 до 15% на годишњем нивоу. И то је та лоша чињеница која је довела до тога да нам је индустријска производња данас на нивоу из 1970. године“.

Погоршање макроекономске структуре производње у правцу повећања удела примарне производње и производа нижих фаза обраде, условила је исто тако неповољну структуру домаћег извоза, а све заједно и погоршање положаја Србије у међународним економским

односима. Свему томе доприноси и смањење инвестиционе активности у Србији. Домаћи извори инвестиција готово да су пресахли а прилив страног капитала – путем директних страних инвестиција, није био довољан да озбиљније покрене привреду и убрза процес њене модернизације. С обзиром на чињеницу да су инвестиције један од основних покретача процеса модернизације производње и других привредних активности, њихов недостатак у Србији се одразио на драстично смањење динамике тога процеса. Технолошко заостајање, погоршање привредне структуре, смањење конкурентности привреде и слично утицали су на то да Србија губи корак у својој економској модернизацији не само са развијеним земљама већ, у одређеним елементима, и у односу на земље из свог окружења.

Упоредо са изазовима транзиције, Србија се током 90-тих година суочила и са изазовима процеса глобализације, што је довело до додатног усложњавања већ започетих транзиционих реформских процеса. Промене на политичкој сцени Србије 2000. године, означиле су почетак периода интензивног реструктурирања њеног политичког, економског и друштвеног система. Тај период је познат као други талас транзиције. Реформе предвиђене у том транзиционом периоду су имале за циљ да помогну привредни опоравак Србије и припреме је за приступање евроинтеграцијама. Читав тај процес није било могуће спровести ван контекста и веома захтевног оквира процеса глобализације. Низ промена одвијао се по препорукама и под патронатом тзв. „вашингтонског консензуса“, који је промовисао неку врсту „пречице“ на путу ка тржишној привреди отвореног типа и настојао да, применом шок терапије, њоме поведе све транзиционе привреде, међу њима и Србију.

У настојању да препоруке из Вашингтона доследно спроведе и што пре прекине зачарани круг процеса транзиције, Србија је преко ноћи распродала огроман део финансијског сектора, великих предузећа реалног сектора и делимично извршила приватизацију одређеног броја јавних предузећа. Стихијски изведена приватизација донела је Србији одређену количину капитала, међутим, већи део тог капитала је утрошен на очување социјалног мира и превазилажење текућих развојних проблема, док је мањи део пласиран у развој постојећих или покретање нових привредних делатности и грана. Такви потези су довели до тога да Србија 2012. године још увек буде земља у транзицији која се суочава са проблемима неповољне структуре производње и извоза, високим стопама инфлације и незапослености и огромним спољним дугом. Савремена Србија је земља одлучно оријентисана ка евроинтеграцијама, али недовољно снажна да обезбеди другачију секторску структуру привреде и да самостално организује институције које би подржале развој такве структуре и допринеле скором завршетку процеса транзиције.

Такав приступ транзицији и спровођена политика економског развоја у Србији нису дали значајније резултате. Према подацима Европске банке за обнову и развој реални ниво бруто домаћег производа у 2011. години износио је тек нешто више од 70% оног који је она остварила у 1989. години, а индустријска производња ни 50%. Поређења ради, неке земље из окружења оствариле су у 2011. години следећи ниво реалног ГДП у односу на остварени ниво у 1989. години: Албанија 180,0; Словенија 142,6; Румунија 118,0; Бугарска 105,6; Хрватска 102,3; Македонија 102,0; Босна и Херцеговина 82,8. Дакле, Србија је по овом показатељу једино испред Босне и Херцеговине (EBRD, 2011)

У другој деценији транзиције (после политичких промена 2000. године па све до 2009. године), у Србији је оствариван релативно динамичан привредни раст, додуше, неуједначеног темпа. Стопе раста ГДП износиле су: у 2001. години 5,1%; 2002. 4,5%; 2003. 2,4%; 2004. 9,3%; 2005. 6,3%; 2006. 5,5%; 2007. 6,9% и 2008. године 5,4% (EBRD, 2011). Према овим подацима могло би се рећи да је овај период по динамици привредног развоја био успешан. Међутим, ако се уђе у структуру тога раста и развоја видеће се да је он обезбеђиван превасходним растом услужног сектора привреде, који је у овом периоду повећао своје учешће у стварању ГДП на око 60%. Реални сектор у том периоду није забележио битнији раст, што је додатно утицало на процес модернизације привреде.

ОБУХВАТ И ПОЛИТИКА МОДЕРНИЗАЦИЈЕ СРПСКЕ ЕКОНОМИЈЕ

Садашња фаза развоја српског друштва и српске привреде захтева да се проблему модернизације посвети посебна пажња и да она буде у основи свих политика које Србија води и које ће се водити у будућности. Без модернизације нема бржег друштвеног и економског развоја, односно она једино може да осигура, колико толико, бржи економски развој, побољшање позиције земље у међународним односима, подизање животног стандарда становништва и побољшање услова живота људи. Са њом су повезани и њоме су условљени неки други стратешки циљеви Србије, као што је, на пример, чланство у Европској унији. Без озбиљнијег искорака у том процесу Србија не може да убрза процес њеном приближавању. Чак и да то учини, она би се као чланица, нашла на периферији Европске уније посебно у економском погледу. Низак ниво производње, продуктивности рада, ниво технолошког развоја и квалитет друштвених и државних институција, обезбедио би јој подређено место у односу на друге њене чланице (Божић, 2011). Разлике у економском развоју између периферије и центра Уније – у погледу нивоа и квалитета економ-

ског и друштвеног развоја, не би Србији обезбедиле оне бенефите који она очекује од чланства у тој асоцијацији европских земаља.

Процес модернизације српске економије и друштва мора да буде свеобухватан: да се односи на све сегменте друштва и његове институције. У свему томе економска модернизација има посебан значај и место. Посебно имајући у виду наслеђе из новије прошлости у тој области, односно чињеницу да Србија у својој економској модернизацији не остварује неопходне резултате већ више од две деценије. У стратегији и политици своје економске модернизације, Србија треба да пође од неколико кључних процеса и фактора:

- а)* од глобализације светске економије – места које српска економија у томе има и њених последица на српску привреду;
- б)* достигнутог економског развоја земље и економских проблема који се испољавају у том развоју;
- в)* развојних ресурса којима Србија располаже – посебно оних који омогућавају и доприносе процесу економске модернизације;
- г)* процеса евроинтеграције и захтева који тај процес подразумева;
- д)* прихватања одрживог и хуманог развоја као израза модерне економије и модерног друштва; и
- ђ)* кохезије друштва у смислу изградње стабилних односа у друштву уз пуно уважавање и примењивање општеприхваћених стандарда у тој области.

Већ само набрајање ових процеса и фактора чини процес модернизације српске економије веома сложеним и комплексним. Они не подразумевају само промене у економским чиниоцима и односима, већ изградњу нових односа економије и остатка друштвеног окружења и земље са својим ближим и даљим окружењем, посебно у економском погледу.

У креирању и спровођењу политике модернизације српске економије, посебан значај има модернизација индустрије. Индустријски сектор у Србији је новом политиком деиндустријализације максимално деградиран а последице тога су временом све веће. У праћењу и увођењу нових трендова у економију Србије превидела се једна веома важна чињеница: да је индустрија најважнији сектор привреде који преко бројних веза и односа утиче на кретања у свим осталим секторима и у привреди и другим делатностима. Застарела технологија, неискоришћени капацитети и тржишно неприлагођена производња су главне карактеристике већине некада успешних индустријских предузећа у Србији. Споро спровођење транзиције и њен садржај учинили су да индустрија као привредна делатност која највише доприноси економској модернизацији дође у позицију да не остварује своју модернизацијску функцију, посебно у технолошком и производном делу. Просечна стопа раста индустријске производње

у периоду 2001– 2009. године износила је само 0,3% годишње, што је најмање у региону. У истом периоду Хрватска је остварила стопу раста индустријске производње од 2,9%, Бугарска 4,3%, Румунија 3,3%, Чешка Република 3,7%, Словачка 3,8% и Мађарска 3,8% (Влада Републике Србије, 2011). У структури индустријске производње доминирају радно-интензивни подсектори, а учешће технолошки – интензивних подсектора је неупоредиво мање.

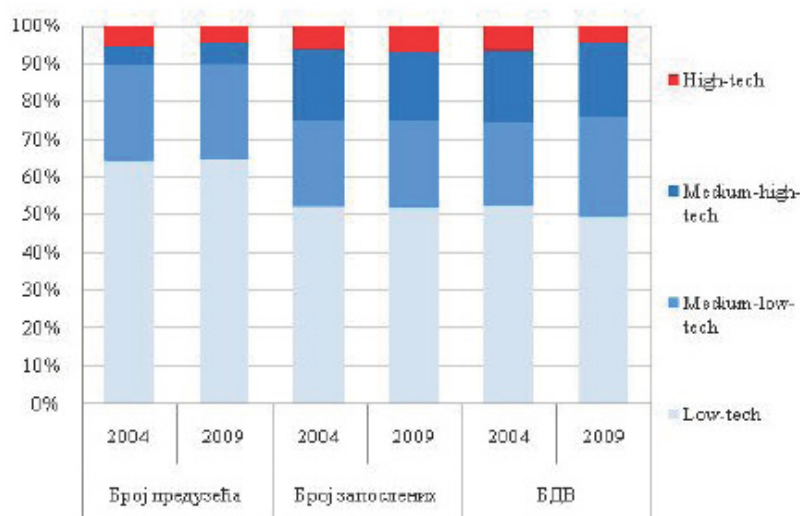

График 1: Технолошка структура индустрије

Graph 1: Tehnological structure of industry

Извор: Република Србија, Министарство финансија, **Извештај о развоју Србије 2010**, Београд, април 2011. стр. 12

Презентовани подаци потврђују наведене чињенице. У ниским и средње ниским подсекторима ради 90% предузећа, у њима је запослено преко 70% радника и остварује се око 75% новостворене вредности (Влада Републике Србије – Министарство финансија, 2010). Очигледно је да у периоду од 2004. до 2009. године, по основу све три посматране категорије, готово није дошло ни до каквих промена. То говори о учинцима политике модернизације српске економије – у овом случају конкретно индустрије, али посредством ње и целокупне економије.

У дефинисању смерница будућег индустријског развоја Србије могу бити корисна искуства развијених земаља. Основна карактеристика нове етапе њиховог економског развоја су инсистирање на већем учешћу сектора услуга и информатичких технологија у структури њихове производње и извоза. Подразумева се да цена таквих

промена не сме бити деградација индустријског сектора, већ се настоји да се тај сектор унапреди и очува његово високо учешће у тој структури, а да се доминација у стварању БДП-а и извозу препусти другим секторима. То је такозвана прогресивна деиндустријализација која подразумева модернизацију производње, креирање нових производа, већу ефикасност производње, унапређивање укупног развоја; и „стагнантна деиндустријализација“ означава опадање производног аутопута, продуктивности, конкурентности, стагнацију или опадање дохотка, затварање или релокацију производње, растућу незапосленост и др. (Rowthorn, 1997).

Предности индустријски развијених земаља над Србијом су у томе што је њихова индустријска производња ефикаснија, а производи конкурентнији на светском тржишту, што су носиоци привредне активности модерна мала и средња предузећа, што постоје економска децентрализација и предузетничке зоне чије је формирање брзо и једноставно захваљујући повољним условима за развој пословања. Посебна предност индустријски (и економски) развијених земаља јесте константно улагање у образовање, развој и стручно усавршавање кадрова и стварање великих научних паркова (такозваних технополиса) одакле се иновације, знање и технички прогрес неометано шире на сва подручја где могу да дају добре резултате.

Светска економска криза, почев од 2008. године па до данас, додатно отежава и успорава процес привредног развоја и економске модернизације Србије. На српску привреду она делује, пре свега, смањењем прилива страних директних инвестиција, смањењем увозне тражње на тржиштима на којима она извози своје производе и макроекономском дестабилизацијом земаља највећих економских партнера Србији (Грчка, Италија, Шпанија и земље у окружењу). То се драстично одражава на успоравање раста привреде, извоза и прилива нове технике и технологије у земљу.

Табела бр.2: Неки макроекономски индикатори у Србији у време светске економске кризе

Table no.2: Some macroeconomic indicators in Serbia during the global economic crisis

	2008	2009	2010	2011**
Раст ГДП	3,8	- 3,5	1,0	2,1
Раст извоза	15,3	- 19,8	24,0	14,1
Раст увоза	18,1	- 30,2	9,7	14,5
Стране директне инв.*	2.714	1.881	1.141	2.146

* у милионима долара; **пројекција

Извор: EBRD: Transition Report 2011, str. 152 – 153. За извоз и увоз роба: Министарство финансија: **Основни индикатори макроекономских кретања**, Internet: www.mfin.gov.rs. Приступљено 3.5.2012.

Српска привреда у 2009. години забележила изразито негативне економске резултате што се може приписати кретањима у светској економији, посебно у оним земљама које су њени најважнији спољнотрговински партнери. Њен опоравак од тада иде веома споро, па је 2012. година четврта година узастопно у којој она остварује веома скромне резултате. Свакако да то има утицаја на процес њене економске модернизације, јер практично вишегодишња стагнација у расту привреде не доприноси много модернизацији производње и других привредних активности.

ИЗВОЗНА ОРИЈЕНТАЦИЈА

Структура спољнотрговинске размене одређене земље јесте један од веома важних показатеља степена развијености њене привреде и њеног међународног економског положаја. Догађаји из ближе економске историје Србије (посебно нагло и стихијски спроведена деиндустријализација) утицали су на то да Србија 21. век започне без прецизно дефинисане извозне стратегије, која је креирана према постојећим компаративним предностима и прилагођена резултатима анализе кретања параметара светске увозне тражње. Последице таквог стања присутне су и данас. У ери глобалне економије, интензивирања и либерализације међународне трговине, Србија покушава да се избори са проблемом неповољне извозне структуре у којој доминирају производи у којима има мало новододате вредности и за које се, продајом на светском тржишту, не могу остварити пожељни извозни приходи.

*Табела бр.3: Извоз и увоз Републике Србије по намени у периоду од 2001. до 2009. године (у %)**

Table no.3: Export and import of Serbia by purpose in period from the year 2001. to 2009. (in %)

	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
ИЗВОЗ - Укупно	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Производи за репродукцију	53,1	54,5	54,6	66,1	66,8	67,1	65,8	64,5	59,4
Производи за инвестиције	9,1	8,0	15,5	6,1	5,4	5,8	7,4	9,2	9,7
Производи за широку потрошњу	37,8	37,6	29,9	27,8	27,7	27,1	26,8	26,2	30,9

УВОЗ - Укупно	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Производи за репродукцију	66,9	60,6	56,8	56,2	62,6	62,9	60,5	61,0	58,6
Производи за инвестиције	15,8	20,2	19,4	20,8	15,9	15,6	17,6	16,9	14,9
Производи за широку потрошњу	17,3	19,2	23,8	23,0	21,5	21,5	21,9	22,2	26,5

* Производи се по ВЕС намени сврставају у три основне категорије: производи за инвестиције (опрема), производи за репродукцију и производи за широку потрошњу, а само сврставање се врши по принципу претежности. (Извор: Република Србија, Републички завод за статистику,

<http://webzrzs.stat.gov.rs/WebSite/Public/PageView.aspx?pKey=215>

Пристапљено: 5.5.2012.

Подаци из табеле показују да структура спољнотрговинске размене Србије у првој деценији 21. века није битније измењена и као таква она није ни израз ни услов модернизације њене привреде. Током читавог посматраног периода, у структури извоза се запажа високо учешће (преко 50%) сировина и полупроизвода. Истовремено, учешће роба широке потрошње показује тенденцију смањења, а учешће производа намењених инвестицијама има тренд благог повећања и поред њиховог релативно ниског учешћа у структури робног извоза (испод 10%). То значи да је српска извозна привреда недовољно оспособљена да производи инвестициона добра која су по правилу и технолошки сложенија и садрже више знања. Слична ситуација је и у структури увоза у којој доминирају сировине и полу-производи и роба широке потрошње. Учешће производа за инвестиције у увозу, у просеку износи око 17% и показује тенденцију незнатног смањења на крају посматраног периода. А управо је повећање обима и бржи раст увоза производа намењених инвестицијама у функцији убрзања модернизације привредних капацитета, јер је претпоставка да се увозе савремена средства и савремене машине намењене привременим активностима.

Даље анализе резултата спроведене деиндустријализације показују да у домаћем извозу постоји само неколико производа (и то из групе примарних производа), чије се учешће у укупном извозу може сматрати значајнијим. Ту спадају углавном сировине, полупроизводи, готови производи за репродукцију и пољопривредни производи намењени људској исхрани. Из тога би се могао извући генерални став да Србија мора ићи на већи степен финализације своје производње намењене извозу, што је, опет, условљено бржом модернизацијом те производње. Насупрот томе, на страни увоза постоји тенден-

ција раста учешћа технолошки интензивних готових производа као што су: друмска возила, машине и транспортна средства, електричне машине и уређаји, као и технички сложених производа намењених репродукцији. Такве структуре увоза и извоза су последице вишегодишње разградње стабилне основе српске привреде и низа неповољних околности које су лоше утицале на њено сналажење у изазовима и правилима новог, глобалног економског окружења.

Модернизација српске индустрије и њена изградња по савременом концепту који је сагласан захтевима европског и светског тржишта јесу предуслови за њен бржи привредни развој. Квалитативно унапређена структура извоза, у којој доминирају технолошки интензивни индустријски производи, допринела би побољшању конкурентске позиције Србије на светском тржишту. Према најновијем извештају Светског економског форума, који обухвата 142 земље, Србија се по индексу конкурентности налази на 95. месту. Кретање индекса конкурентности Србије од 2004. године на овамо, говори о њеном економском назадовању у процесу транзиције. Србија је на листи конкурентности 2004. године заузимала 89. место; 2005. године била је на 85. месту; 2006. на 87. месту, 2009. на 93. месту, да би према најновијем извештају из 2011. године доспела на 95. место. Према том најновијем извештају у последњој години, испред ње се налазе Египат (94. место), Јерменија (92), Грузија (88), Алжир (87), Аргентина (85), Гватемала (84), Намибија (83), Украјина (82), Боцвана (80), Барбадос (42) и Кина (26), а од земаља из региона Балкана: Македонија (79), Албанија (78), Румунија (77), Хрватска (76), Бугарска (74), па чак и Црна Гора (60). Иза Србије налазе се земље у развоју: Монголија (96), Камбоџа (97), Сирија (98), Гамбија (99), а од земаља из окружења по конкурентности је од Србије лошија само Босна и Херцеговина (100) (World Economic Forum, 2011-2012). Овај податак сам по себи говори да је Србији неопходна што скорија ревитализација индустријских капацитета и нови прилив страних директних инвестиција који ће убрзати и квалитативно на боље променити структуру извоза.

Један од поузданих показатеља економског заостајања Србије у процесу модернизације њене привреде јесте неповољан квантитативни однос извоза роба и услуга и ГДП-а. Учешће извоза у стварању ГДП-а износи свега 25,3% и најниже је у региону. У односу на неповољан однос извоза и ГДП у Србији, у земљама у окружењу, имамо знатно повољнију ситуацију. Извоз Словеније износи 73,4% њеног ГДП, Бугарске 56,7%, Македоније 46,1%, Хрватске 37,6%, Румуније 35,7% и Албаније 31,1%. Неповољнији однос имају Турска 19,8 и Грчка 19%, што се може тумачити специфичном структуром њихових привреда у којима услуге имају врло високо учешће (World Economic Forum, 2011-2012). Грађење нове савремене позиције срп-

ске привреде у међународним односима, примерене глобализацији и регионализацији светске економије, захтева убрзану промену таквог стања. Повећање извоза треба да буде у средишту развојне политике, а оно је условљено бржом модернизацијом производње и повећањем њене конкурентности на глобалном тржишту.

Неповољнији однос извоза и ГДП-а од Србије имају само Турска и Грчка. Ове две земље не припадају групи земаља у транзицији, традиционално су усмерене ка развоју тржишне привреде и њихов главни адут у структури извоза представљају услуге – посебно туристичке услуге које им обезбеђују значајне извозне приходе. За разлику од њих, Србија нема географске предуслове нити природне потенцијале за усмеравање извоза у правцу већег учешћа овог типа услуга, па стога мора обратити пажњу на ефикасније искоришћавање потенцијала које поседује. Конкурентност и извоз су кључне полуге развоја Србије у будућности, а с обзиром на то да је српска економија традиционално производно оријентисана, највећу пажњу треба посветити развоју и модернизацији њене индустрије. Улагања у сектор индустрије и креирање производње према захтевима светског тржишта представљају поуздан начин за подизање нивоа привредног развоја Србије и доприносе побољшању њене конкурентске позиције у међународним економским односима.

ТЕХНОЛОШКИ РАЗВОЈ

Генерално посматрано, развој савремених технологија и њихово ширење у светским размерама су генератори процеса глобализације и, као таквима, поклања им се посебна пажња у економском развоју готово свих земаља и транснационалних компанија. Његову основу чине научна и развојна истраживања и образовање кадрова.

„Технолошки развој је, иначе, сталан и заснива се на организованом научноистраживачком раду. Он је процес усавршавања чинилаца производње, метода и процеса организације и управљања, усавршавање постојећих и увођење нових производа. Чиниоци који опредељују темпо и правце технолошког развоја су: кадар, обим средстава за истраживање и развој, степен концентрације и централизације, научно-технолошка политика земље, развијеност научно-технолошке међународне сарадње. Ако тога нема, изостају економски (и модернизацијски И.Б.М.) ефекти и дифузије технологије (њено хоризонтално и вертикално ширење)“ (Зјалић, 2011).

Ради се о врло комплексном процесу који структурно има више компоненти које су међусобно условљене и повезане и које, све заједно, доприносе економском развоју и модернизацији како света тако и земаља појединачно. Као илустрацију те повезаности можемо узети развој електронике и њен утицај на различите области производње и настанак нових производа.

„Електроника као привредна област и научна грана бележи најбржи глобални развој и напредак. Њена динамика развоја највише долази до изражаја после Другог светског рата. Електроника је сам врх достигнућа које је остварио у својој имплементацији научно-технолошки прогрес“ (Петровић, 2011).

Захваљујући њој данас имамо високоразвијене и раширене информационе технологије засноване на примени компјутера, високоразвијене комуникационе технологије, она је омогућила примену нових метода и знања у области генетике и биоинжењерства, и др.

Технолошки развој Србије у последње две-три деценије условљен је економским и друштвеним приликама у којима се земља развијала. Општа оцена тога развоја јесте да је он био врло спор и у бројним сегментима економије, чак и није оствариван – дошло је до својеврсне регресије тога развоја. Уласком земље у процес транзиције почетком 90-их, практично је прекинут континуитет у технолошком развоју који је оствариван у претходном периоду индустријализације бивше заједничке земље Југославије. Својеврсна деиндустријализација Србије практично је значила неодржавање и убрзано амортизовање постојећих технологија у индустрији и другим делатностима привреде, као и одсуство елементарних услова за прихватање, развој и примену нових технологија. Србија је у процесу транзиције изгубила бројне, за то време релативно савремене технологије и престала да производи велики број производа са којима је била конкурентна на извозу. Структура производње, самим тим и извоза, осиромашена је, а и оно што је остало у тој структури постало је недовољно конкурентно на светском тржишту, великим делом управо због технолошког заостајања у производњи тих производа.¹ Један од основних чинилаца модернизације и развоја су инвестиције а Србија је баш у тој области имала велике проблеме. Удео инвестиција у основне фондове сведен је у 2008. години на свега 24% домаћег друштвеног производа, што је са неким изузецима (Босна и Херцеговина и Македонија) најмање у региону (UNCTAD, 2010). Акумулација и амортизација као основни извори домаћих инвестиција и услова модернизације, у процесу транзиције су практично изгубиле значење које треба да имају у савременој економији.

¹ У процесу транзиције Србија је остала без производње бројних индустријских производа – или је та производња битно смањена. Многи од њих били су конкурентни у извозу чак и на тржишта развијених земаља. У Србији се више не производе: телевизори и бројни аудио апарати, асортиман производње апарата за домаћинство је видно осиромашен, аутомобили, рендген апарати и медицинска опрема, вагони и локомотиве, енергетска опрема, бројни хемијски производи и др. Тек у новије време, са приливом страних инвестиција и са доласком страних компанија, обнавља се производња неких од тих производа и то на технолошки савременијем нивоу.

Нова позиција Србије у међународним односима, процеси глобализације и евроинтеграције – чије утицаје трпи њена економија, неопходност убрзања процеса економског развоја и јачања њене конкурентске позиције у међународним односима, намећу да Србија мора водити активнију политику технолошког развоја као важног чиниоца њене економске и друге модернизације. Садржај и мере те политике одређени су ресурсима које она за то има али и могућностима да се кроз повезивање и сарадњу са иностранством њихова лимитираност знатно смањи. Грађење новог повољнијег амбијента за технолошки развој подразумева да своје потенцијале у области истраживања и развоја повећа али и да их учини плодотворнијим у смислу њиховог већег доприноса технолошком развоју. То је процес који захтева бројне реформе у сфери развоја научних истраживања, развоја универзитета, стимулисања привредних субјеката да више улажу у развој савремених технологија и да их користе у свом развоју. Што се тиче међународне сарадње и повезивања са светом, у функцији технолошког развоја, поред сарадње у области истраживања и развоја, посебан значај имају стране компаније које својим инвестицијама у српску привреду знатно доприносе њеном технолошком развоју и економској модернизацији. Позитивне трендове у том правцу који су забележени последњих година, треба наставити. Основни задатак у томе треба да буде побољшање амбијента за привлачење страних инвестиција.²

У настојањима да се обезбеди оптимална количина страних директних инвестиција, треба обратити пажњу на услове за њихово привлачење. При томе треба имати у виду да по квалитету и привлачности за стране инвеститоре Србија још увек веома заостаје. Према у овом раду више пута цитираном истраживању Светског економског форума, у 2011. години на листи од 142 земље, Србија је, по квалитету и привлачности за стране инвеститоре заузимала 125. место са коефицијентом од 3,5 (од могућих 7 поена). Испред ње се налази већина земаља из региона: Бугарска на 122. месту (коефицијент 3,6), Босна и Херцеговина 120. (3,7), Македонија 119. (3,7), Румунија 105. (4,1); док се у том погледу лошије котирају: Словенија на 126. месту (са коефицијентом 3,4), Грчка на 129. (3,4), Хрватска 129. са коефицијентом 3,1 (World Economic Forum 2011–2012). Сам овај податак казује да Србија мора далеко више да уради на привлачењу страних инвестиција, пре свега због убрзања свог економског, али и технолошког развоја. У периоду од 1989. до 2008. године, у Србију је ушло нешто мало више од 15 милијарди долара страних директ-

² Стратегија и политика развоја индустрије Републике Србије за период 2011 – 2020. године заснива се на следећем моделу: 1) динамичаном расту инвестиција, 2) високој стопи робног извоза и 3) расту индустријске запослености.

них инвестиција, или кумулативно, 2.005 долара *per capita*. То је мање од прилива који је у том периоду забележила Хрватска (5.215) и Црна Гора (4.229), али више од Словеније (1.531), БиХ (1.639) и Македоније (1.570 долара *per capita*) (EBRD, 2009).

*Табела бр.4: Прилив страних директних инвестиција у Србију у периоду од 2001 – 2010. године**

*Table No.4: Inflow of foreign direct investment in Serbia in the period from the year 2001 – to 2010.**

Година	Износ (у милионима долара)	Година	Износ (у милионима долара)
2001	165	2006	5.118
2002	547	2007	3.985
2003	1.409	2008	2.714
2004	1.029	2009	1.881
2005	2.087	2010	1.141

*Период 2001 – 2007, Србија и Црна Гора.

*Period 2001 – 2007, Serbia and Montenegro

(Извор: UNCTAD, <http://stats.unctad.org/FDI/TableViewer.aspx?>)

Приступљено: 03.05.2012.

Прилив страних директних инвестиција значајно доприноси технолошком развоју и технолошкој модернизацији Србије. Према поменутом истраживању Србија се налази на 110. месту од 142 земаља, са коефицијентом 4,0 (вредности коефицијента 1= не утичу, 7 = стране директне инвестиције су кључни фактор развоја нових технологија). У том погледу Србија се налази у групи земаља из њеног окружења, али далеко заостаје иза неких других земаља које свој развој базирају на страним улагањима попут Исланда (коефицијент 6,4), Катар (6,1), Сингапура (6,0), Панаме (5,8), Коста Рике (5,8) и Словачке Републике (која има коефицијент 5,5) (World Economic Forum 2011–2012).

Са становишта модернизације и међународне конкурентности српске привреде, поред обима прилива страних инвестиција, веома је важна и њихова структура. Са тог становишта она је до сада била врло неповољна. Највише страних инвестиција у Србији је уложено у трговину, банкарски сектор, некретнине, експлоатацију минералних сировина, прераду пољопривредних производа и сл. Недовољно је улагано у финалне индустријске производе, посебно оне који се у себи садрже високу технологију и примењено знање. Ако би се наставило са досадашњом структуром страних инвестиција – ако не би дошло до њене битније промене, Србији прети да остане земља у којој ће производња примарних производа и сировина и јефтина радна

снага бити њене конкурентске предности у међународним економским односима. То је оно што треба избећи, а избећи се може, између осталог, и другачијим структурирањем страних инвестиција.

Без обзира на своју величину и расположивост фактора и услова за технолошку модернизацију своје индустрије, Србија мора прихватити изазове и укључити се у развој, самостално или у сарадњи са партнерима из иностранства, оних грана које се данас означавају као иновативна индустрија. То су оне гране које свој развој зајимљају на: 1) микроелектроници, 2) мехатроници, 3) оптичком преносу информација, 4) биотехнологијама, 5) новим материјалима, 6) авио-космичким технологијама, 7) програмирању и 8) развоју нових технологија у домену медицинских и социјалних услуга, информационих и телекомуникационих система и управљања саобраћајем (Влада Републике Србије, 2011). Она може направити мање продоре у развоју тих грана који ће допринети модернизацији остатка привреде и друштва, али учинити српску индустрију привлачнију за сарадњу са партнерима из иностранства. Већим учешћем иновативне индустрије у структури индустрије она би битно изменила своје карактеристике и у модернизацијском погледу се приближила индустријама развијених земаља.

С обзиром на то да Србија има, у светским размерама, веома скромне научне и технолошке потенцијале, у процесу њене технолошке модернизације посебан значај треба да има трансфер технологије и знања из иностранства. Трансфер технологије и знања у данашњем свету између земаља је високолиберализован баш због чињенице да се њиме доприноси технолошком развоју и модернизацији (Божић, 2001). Активном политиком трансфера може се обезбедити већи прилив технологије и знања из иностранства који би били у функцији економског развоја, технолошке модернизације привреде и модернизације друштва. У тој области треба следити политику и стандарде Европске уније која је 2008. године дефинисала своју политику у овој области у документу под називом „Препорука за управљање интелектуалном својином и трансфер знања“. У Препоруци се сугерише да државе чланице ЕУ практикују и интензивирају следеће активности: 1) да обезбеде да трансфер технологије/знања буде стратешко опредељење истраживачких организација; 2) подстакну израду и усвајање правила о управљању интелектуалном својином; 3) дају подршку за развој капацитета за трансфер технологије/знања; 4) сарађују и ускладе питања власништва над интелектуалном својином, како би се олакшала прекогранична научна сарадња; 5) израде националне смернице или прописе о управљању интелектуалном својином и трансфером знања; и 6) подигну ниво знања о правима интелектуалне својине (Катић, Билен, 2011). Све ове области и активности требало би да буду садржане у политици и пракси

трансфера технологије и знања у Србији. То није само питање прихватања стандарда и политике ЕУ у процесу евроинтеграције Србије, већ и нужност с обзиром на чињеницу да највећи део трансферованих технологија и знања Србија обезбеђује из земаља чланице Уније. Усаглашеност српске политике и стандарда у тој области са тим земљама и Унијом, претпоставка је за успешан и ефективан допринос трансфера технологије и знања модернизацији српске економије.

ОБРАЗОВАЊЕ, ЗНАЊЕ И МОДЕРНИЗАЦИЈА

Образовани људи и знање су основ сваке модернизације и као таквима се посвећује посебна пажња у вођењу политике модернизације, било да је она економска или шире друштвена. Једно и друго условљени су развојем система образовања и његовим квалитетом.³ Значај образовања за економски развој и економску модернизацију посебно је потенциран убрзањем процеса глобализације, где се оно директно доводи у везу са растом производње, продуктивности рада и конкурентности земље на глобалном тржишту (Марковић, 2005). Образовању, чији су финални производи образовани људи и ширење знања, данас се придаје посебан значај у процесу друштвене модернизације, наравно, имајући у виду његову глобалну димензију. И оно само је данас подложно разним утицајима из економске, технолошке и друштвене сфере који се могу објаснити и разумети ако се имају у виду комплексност, ширина и динамика процеса глобализације. Зато образовање подлеже сталним променама (реформама), које имају за циљ да се оно прилагоди тим променама, али и да се учини способнијим, ефикаснијим у доприносу економском и друштвеном развоју.

Образовање у Србији данас, као и у свету, пролази кроз процес прихватања утицаја глобалних промена и оспособљавања да изврши мисију коју има у друштву и економији земље. Тај се процес сучељава са бројним проблемима економске и друштвене природе, посебно оним који су учинили да образовање у Србији последње две-три деценије изгуби онај квалитет који је имало и, реално, смањи свој утицај на ширење кадровске базе друштва и продубљивање и ширење знања. Ти проблеми су, пре свега, материјалне природе – сиромашење материјалне основе за његов развој, велика незапосле-

³ Србија још увек нема усвојену Стратегију развоја образовања која би респектовала све глобалне, регионалне и унутрашње чиниоце његовог развоја. Тек недавно јавности је доступан њен Нацрт који треба да прође јавну расправу а потом и да буде усвојена. Како код нас све иде споро и има дневнополитичку боју, сигурно ће проћи доста времена док она почне да се примењује у пракси и да почне да даје ефекте, укључујући и оне које се тичу економске модернизације и развоја.

ност школованих људи, емиграција дипломираних студената у иностранство, спор процес и неадекватна решења у реформисању система образовања и др. Ти проблеми нису дозволили да образовање у том периоду буде значајнији чинилац економске и друге модернизације Србије.

Када је реч о модернизацији самог образовања у Србији, посебно оног високог, у најновијем УНЕСКО-вом извештају о стању у високом образовању, као главне слабости тога процеса наводе се: 1) низак проценат високообразованих у општој популацији, 2) недовољне инвестиције у високо образовање, 3) опадање квалитета наставе и наставника, 4) неодговарајућа реакција државних универзитета на растућу тражњу за високим образовањем, 5) неконтролисани раст приватног сектора високог образовања који апсорбује растућу тражњу за њим, 6) смањена аутономија наставника у односу на менаџере и бирократију који управљају универзитетима, 7) занемаривање чињенице да је високо образовање *јавно добро* и да представља кључ благостања модерног друштва (Мујачић, 2011). Иначе, све ове слабости у поменутом Извештају су карактеристичне за сиромашне земље у развоју. Да ли је у тој групи и Србија и да ли су оне изазване само економским сиромаштвом или и другим нерешеним друштвеним проблемима? Иако формално не припада тој групи земаља, биће да ово друго има наглашени утицај на ове проблеме у високом образовању.

Србија се сучељава са још једним крупним проблемом везаним за образовање и знање, који је врло битан за процес њене економске модернизације. Ради се о проблему емиграције у иностранство њених школованих и стручних, углавном младих људи.⁴ Њихов одлазак у иностранство деценијска је карактеристика Србије, али он је нарочито увећан и интензивирао 90-их година прошлога века. На то је посебно утицала неповољна политичка и економска ситуација у земљи и њен неповољан међународни положај. Но, и после 2000. године, тај процес је настављен, ако не већим интензитетом и у већем обиму, а оно истим као у претходној деценији. Средином прве деценије 21. века Србија је имала у иностранству готово 150 хиљада стручњака, и у односу на број становника по томе заузима неславно

⁴ Емиграцију радне снаге и кадрова у савременим условима подстиче и шири сам процес глобализације. Наиме, она доводи до тога да се радна снага, па и њен стручно образовани део, сели тамо где има могућности за запослење, где су веће зараде и где су услови рада бољи. То нарочито важи за њен најобразованији и најстручнији део који се бави научним истраживањима, има врхунска знања која примењује у пракси, бави се менаџерским пословима, маркетингом, финансијама и сл. Либерализација економских односа у свету, развој транснационалних компанија, развој међународне конкурентности и сл. подстичу миграционе процес у светским размерама, које ни земље попут Србије не могу избећи.

24. место у свету (Група 484, 2010). Србија је по истраживању Светског економског форума у 2011. години, заузимала 139. место, од 142 земље које су биле обухваћене истраживањем и као таква чак последња међу земљама у региону, иако цео регион има изражен проблем „одлива мозгова“. У том погледу од ње су боље: Црна Гора (на 46 месту), Словенија (58), Албанија (83), Хрватска (128), Бугарска (127), Румунија (131) и друге земље (World Economic Forum 2011–2012).

Велики број српских стручњака који живе и раде у иностранству, посебно у економски развијеном делу света, може бити значајан фактор њене економске и друге модернизације. Боравак наших стручњака у иностранству, било због дошколовавања или краћег професионалног рада, са становишта модернизације и развоја је пожељан. Знања и искуства која они тамо стичу, повратком у земљу, примењују у нашој пракси и на тај начин директно доприносе процесу развоја и економској модернизацији. Проблем настаје онда када се ти стручњаци не враћају у земљу, када свој професионални ангажман и живот везују за нову земљу и средину. У том случају Србија остаје без важног чиниоца своје модернизације, односно, средства уложена у њихово школовање док су боравили у земљи, економски и модернизацијски се не ефектуирају. Проблем се може ублажити развојем разноврсних облика сарадње и веза наших институција, привредних предузећа и појединаца са њима. Утолико пре што су многи од њих високо позиционирани као стручњаци, менаџери, па чак и власници капитала у земљама у којима живе. Непрофесионалност менаџмента наших државних и друштвених институција, које треба да буду значајни субјекти успостављања тих веза и развоја односа са њима, озбиљна је препрека томе. Исто тако, несигурност и нестабилност друштвеног амбијента у Србији, не иде у прилог коришћења знања и позиција тих наших стручњака за њен економски и други развој.

ЗАКЉУЧАК

Свеколика модернизација Србије, нарочито она економска, треба да чини њен основни стратешки и развојни задатак данас и убудуће. Промењени услови економског развоја света изазвани процесима глобализације и регионализације светске економије (њихово претварање у глобалну економију и глобално тржиште), доводе мале и недовољно развијене економије, попут Србије, у ситуацију да се морају прилагођавати тим условима више од других и да морају стално подизати своју конкурентност у међународним односима. Пут Србије у том правцу подразумева економску и другу модернизацију, нарочито ону у производњи, организацији привреде и систему

њеног функционисања. С обзиром да су фактори те модернизације врло лимитирани, цео тај процес постаје тежи и сложенији. Но без обзира на то, Србија своје будуће место у међународним економским односима мора градити на основу активности у свом бржем технолошком развоју, примени нових знања, бољој организацији економије и прихватању економских и друштвених стандарда које примењује данас економски развијени део света. Једино на тај начин она може изборити бољу позицију у међународним односима и створити услове за успешније и лакше решавање нагомиланих економских и социјалних проблема.

Услови економске модернизације Србије су врло неповољни, пре свега, због негативног наслеђа из новије економске прошлости. Још увек незавршен процес економске транзиције, деиндустријализација земље, оскудност у инвестицијама и њена ниска конкурентност у међународним односима, чини стартну позицију процеса модернизације крајње сложеном и неповољном. Али без обзира на све то, Србија нема избора када је у питању економска модернизација и то у свим њеним сегментима: технолошкој, организационој, тржишној и привредносистемској. Она подразумева да се у процесу економског развоја континуирано примењују нова знања и иновације које воде ка модерној и међународно конкурентној привреди. Успех у томе мериће се у сучељавању српске привреде са привредама других земаља на глобалном тржишту.

Ресурси и фактори модернизације српске економије су врло ограничени и скромни. Оно на шта Србија може да се ослони у томе јесу школовани људи и релативно добар квалитет радне снаге, наравно, уз обавезу да се систем образовања стално модернизује и прилагођава глобалним променама. Лимитираност обима инвестиција, као основног фактора модернизације и развоја, може се смањити повећањем обима страних инвестиција али прерасподелом домаћег бруто производа у корист инвестиција, чиме би домаће инвестиције (и инвеститори) више доприносили економској модернизацији. Технолошка модернизација објективно би се заснивала на трансферу технологије и знања из иностранства. Он би требало да буде праћен већим активностима наших истраживачко-развојних потенцијала, који нису мали и који би неопходним прилагођавањима постали погледно тле за прихватање страних технологија и примену страних знања. Али, и у тој области неопходне су промене и реформе којима би тај потенцијал више био у функцији економске модернизације. Системска модернизација пак подразумева читав низ активности у циљу стварања повољнијег друштвеног амбијента за економску модернизацију. У том правцу посебан значај у непосредној будућности имаће процес евроинтеграције у коме ће Србија морати да прихвата нове стандарде и политику, оне које већ примењује и спроводи Европска унија.

ЛИТЕРАТУРА

- Божић, М. (2001). Макроекономски аспекти трансфера технологије и знања. У: Божић, М. (Ур.), *Страна улагања*, (41–55). Ниш: Правни факултет, Центар за публикације.
- Божић, М. (2011). Економски односи балканских земаља и Европске уније: како избећи периферизацију. У: Вукотић, В. et. al., *Балкан и ЕУ*, (355–364). Београд: Институт друштвених наука.
- Влада Републике Србије, Министарство финансија. (2010). *Извештај о привредном развоју Србије 2010*. Београд.
- Влада Републике Србије. (2011). *Стратегија и политика развоја индустрије од 2011–2020 године*. Београд.
- Група 484. (2010). *Одлив мозгова из Србије – проблеми и могућа решења*, Београд, стр. 9. <http://www.484.org.rs>
- EBRD: *Transition Report 2011*. <http://www.ebrd.com>
- Еуростат: <http://appssoeurostat.ec.europa.eu>
- Зјалић, М. Ј. (2011). Научна и институционална сарадња у функцији развоја. У: Матејић, В. (Ур.): XVIII Научни скуп *Технологија, култура и развој*, (65 – 77). Београд: Удружење Технологија и друштво.
- Катић Билен, Б. (2011). Успостављање центра за трансфер технологије на Универзитету у Београду. У: Матејић, В. (Ур.): XVIII Научни скуп *Технологија, култура и развој*, (223 – 231). Београд: Удружење Технологија и друштво.
- Марковић, Ж. Д. (2005). *Социологија и балканске теме*. Ниш: Центар за балканске студије и СВЕН.
- Мујачић, В. (2011). Промене у високом образовању: пет једноставних питања која се сама намећу. У: Матејић, В. (Ур.): XVIII Научни скуп *Технологија, култура и развој*, (26–36). Београд: Удружење Технологија и друштво.
- Петровић, П. (2011). Улога Европске уније у међународној трговини Србије. У: Вукотић, В. et. al., *Балкан и ЕУ*, (321 – 329). Београд: Институт друштвених наука.
- Rowthorn, R. & Ramaswamy, R. (1997). Deindustrialization: Causes and Implications, 97/42, *IMF*, стр. 20–22
- Савић, Ј. (12.06.2011), Повратак у прошлост: Србија сада живи у 1971. години. *Дневни лист ПРЕСС*, објављено на сајту www.pressonline.rs
- Републички завод за статистику. (2010). *Преглед спољнотрговинске робне размене Републике Србије у периоду 1988–2009. године*, 11.
- UNCTAD: *Handbook of Statistics 2010*, <http://archive.unctad.org/>
- World Economic Forum. *Global Competitiveness Report 2011 – 2012*, <http://www.weforum.org/issues/global-competitiveness>

Ivana Božić - Miljković, Union of South Eastern Europe Faculties, Faculty of Legal and Business affairs "Dr Lazar Vrkatic", Novi Sad

ECONOMY MODERNIZATION OF SERBIA AND INTERNATIONAL ECONOMY FLOWS

Summary

The beginning of transition process in Serbia during nineties in the last century, imposed the need of restructuring and modernization of economy and economy system according to the model of traditional market economies. The Serbian preparation of including into European and world economy flows was based on neo liberal postulates and "Washington Consensus". The transition process lead to deindustrialization of the country which, according to domino effect caused the hard consequences for its economy: closing of many export oriented companies, technological backwardness, long-term unemployment, international and balance of payment deficit, regional disproportions in economy development and similar. Globalization and regionalization, as modern mega processes stipulate Serbia to dedicate, in its economy development, to economy and social modernization as necessary process which it can draw its development effects from. The beginning of the new century lead to some positive moves towards Serbian economy development: the income of foreign investment has been increased, it has been trying to reduce the unemployment and the foreign trade cooperation with countries in the region, EU and other parts of the world, has been intensified. No doubt, there is the vital need in Serbia for developing modern economy, as much it entered European Union accession process. The progress of the process and the future Serbian place in the big family of European countries, greatly will depend on the Serbian economy modernization process. However, the task is not easy. Serbia needs a lot of time and effort to build modern and stable economy which shall be based on technological intensive and market competitive economy where the knowledge and innovations will be the development motor.